

Barbara Brix, a la dreta, amb la seva mare i els seus germans. Klingenthal (Saxònia, Alemanya), juliol de 1946. Font: Barbara Brix.

L'ull crític

Barbara Brix

Activista de la Memòria històrica

Nascuda a Breslau el 1941, va ser professora d'Història, Francès i Espanyol de diversos instituts del nord d'Alemanya i, més recentment, d'Hamburg. Durant la seva activitat docent, va dur a terme nombrosos projectes sobre el nacionalsocialisme. Del 2007 al 2010 va treballar com a voluntària al Memorial de Rivesaltes, al sud de França, i després va dur a terme unes pràctiques al MUME de la Junquera i al Memorial Democràtic. Actualment és membre del cercle d'amics del MUME i del memorial del camp de concentració de Neuengamme.

La història en nosaltres. Crims nacionalsocialistes: què hi tinc a veure?

#ParaulesClau

#Einsatzgruppen nacionalsocialistes

#Memorial Democràtic

#Memorial de Rivesaltes

#Memorial del camp de concentració de Neuengamme

#Mémoire à 4 voix

Tenia sis anys quan vaig conèixer per primera vegada conscientment el meu pare. Anava en cadira de rodes i, després que l'alliberessin com a presoner de guerra el 1947, havia trobat un petit apartament a la zona del Ruhr, en una petita ciutat a l'oest d'Alemanya, on la resta de la família es va anar reunint a poc a poc.

Jo mateixa, nascuda el 1941 a l'actual ciutat polonesa de Breslau, vaig estar fugint de l'exèrcit soviètic diversos anys. Amb la meua mare, que encara era jove, els meus dos germans i els meus avis, vam viatjar per tot Alemanya fins a acabar a l'oest ocupat pels anglesos.

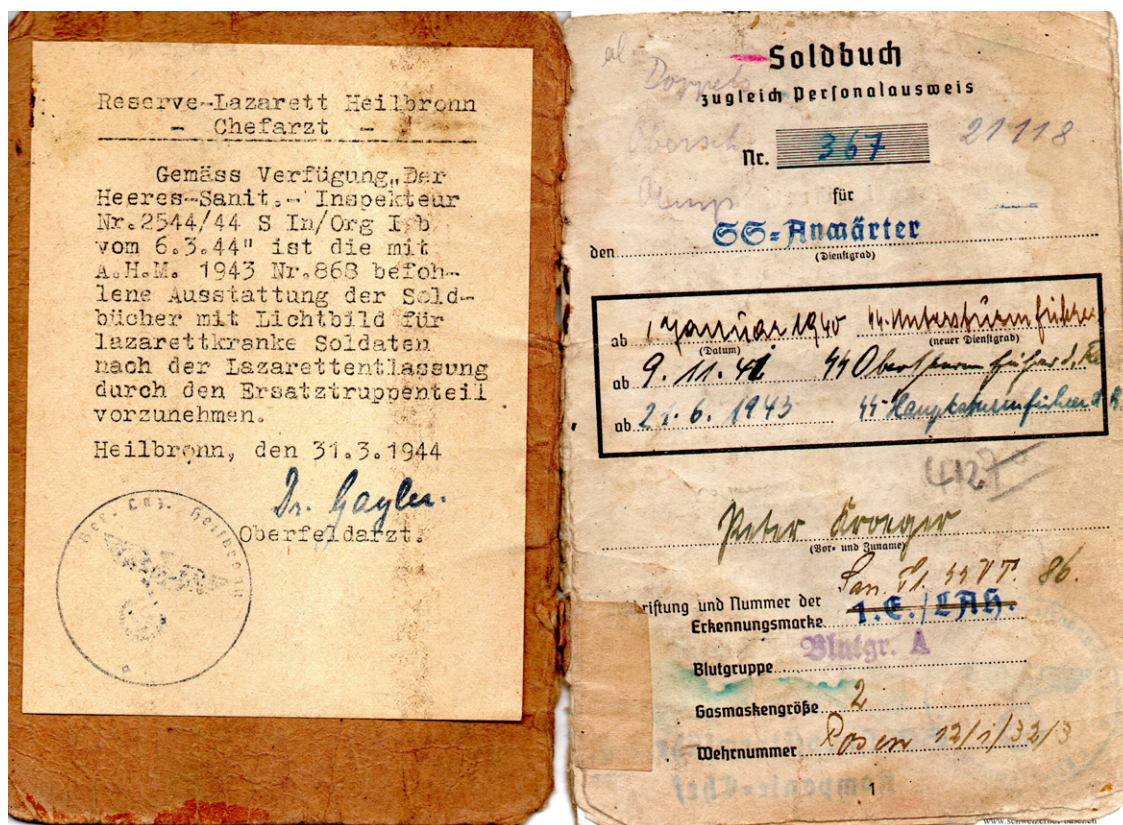
Al principi érem dos desconeguts el meu pare i jo, la seva filla gran, però amb el pas del temps ell es va convertir en la figura que va definir la meua infantesa i la meua joventut. Ens va explicar

“Els Einsatzgruppen, és a dir, ‘grups d'operacions’, eren uns escamots d'assassins que, després de l'atac alemany a l'URSS, van pentinar les regions ocupades rere el front i les van ‘netejar ètnicament’”

contes de fades, ens va formar intel·lectualment i moralment i, a mi, em va ensenyar la passió pel debat, la literatura i la història.

No va ser fins al cap de gairebé seixanta anys que em vaig topar, de sobte, amb la seva història de guerra. Jo, que treballava com a

professora d'Història i Llengua en diferents instituts al nord d'Alemanya i a Hamburg, estava a punt de jubilar-me, i un amic meu historiador, que estava investigant sobre les SS —Organització paramilitar i policíaca del Partit Nazi—, em va preguntar: “Sabies que el teu pare va formar part dels *Einsatzgruppen*?”. Els *Einsatzgruppen*, és a dir, ‘grups d'operacions’, eren uns escamots d'assassins que, després de l'atac alemany a l'URSS, van pentinar les regions ocupades rere el front i les van ‘netejar ètnicament’. Van matar tota persona considerada com a ‘indesitjable’ per als nazis, sobretot jueus, però també comunistes, gitanos, discapacitats i malalts mentals. Doncs bé, resulta que l'*Einsatzgruppe C*, en el qual el meu pare feia de metge, va assassinar més de 118.000 persones abans de retirar-se d'Ucraïna.

Cartilla militar del pare de Barbara Brix, 1 de gener del 1940. Aquesta cartilla acompanya cada soldat durant la guerra indicant la seva carrera militar, els ascensos i el sou que rebia. Font: Barbara Brix.

Durant molt de temps vaig ser incapaç de relacionar aquest fet amb el meu pare. Si alguna vegada havia pensat en el paper que hauria pogut tenir a la guerra, me l'havia imaginat vagament en un hospital de campanya, inclinat sobre un soldat ferit operant-lo o curant-lo. Encara ara soc incapaç de veure les dues imatges, la clara i la fosca, juntes en la figura del meu pare.

Amb tots els dubtes que tenia, l'any 2007 vaig començar a fer de voluntària per a l'organització alemanya *Aktion Sühnezeichen Friedensdienste* —Acció Servei de Reconciliació per a la Pau— al sud de França, al nou Memorial de Rivesaltes. Va ser llavors quan vaig decidir esbrinar-ho tot sobre el passat del meu pare. No podia deixar de pensar que només rebria males notícies, però em va semblar més honest i potser també més saludable enfrontar-me a la veritat que haver d'imaginar una vegada i una altra diferents possibles escenaris horribles, o fins i tot reprimir-los.

A l'antic camp d'internament de Rivesaltes em vaig tornar a trobar amb la denominació d'«indesitjables», tot i que en un context molt menys eliminador; l'administració francesa hi va internar des del 1940 fins al 2007 centenars de milers de persones refugiades i perseguides que es van anar amuntegant en un camp, perquè no eren benvingudes. Els van alimentar i tractar amb molt poca cura, però no els van assassinar, com sí que ho van fer els nazis en els camps de concentració. Pel camp de Rivesaltes hi van passar des de refugiats de la República espanyola fins a jueus migrants, presoners de guerra alemanys, gitanos francesos, harkis algerians i qualsevol estranger sense passaport ni permís de residència.

“Durant molt de temps vaig ser incapaç de relacionar aquest fet amb el meu pare [...]. Encara ara soc incapaç de veure les dues imatges, la clara i la fosca, juntes en la figura del meu pare”

El 1940 el filòsof alemany Walter Benjamin, que fugia dels nazis, també va anar a parar a aquesta zona del sud de França. Quan vaig visitar la seva tomba sobre la badia de PortBou per primera vegada, em va semblar una mena d'enclavament alemany en una ciutat costanera catalana. Tres anys després, el 2010, arran d'unes pràctiques que jo duia a terme al MUME, l'impressionant Museu Memorial de l'Exili a la Jonquera, vaig tornar a visitar la seva tomba i la vaig trobar completament canviada: el Memorial Democràtic havia reconegut en la persona de Walter Benjamin i la seva tràgica mort un assumpte transfronterer, un tema europeu, l'havia abordat i ara l'honorava amb taulers informatius, algunes exposicions i un congrés anual. Una mica més tard, vaig poder experimentar aquesta obertura cap a un horitzó universal, combinada amb una commovedora dinàmica entre la memòria i la política, durant unes altres pràctiques a Barcelona, aquesta vegada al mateix Memorial Democràtic.

Durant aquests anys convulsos, mentre estudiava els documents i em trobava tant amb testimonis contemporanis com amb 'guardians de la memòria' —historiadors, guies

i personal dels llocs de memòria commemoratius— en diferents memorials del nord i el sud de Catalunya, la meua comprensió de la història va anar canviant i es va ampliar d'una manera sorprenent: va passar de ser un aspecte aparentment objectiu, comprensible i pedagògic a una mena de matèria viva que se'm comunicava a través de persones i llocs, i que a més podia relacionar amb les meves pròpies experiències i reflexions. Al Memorial Democràtic també vaig aprendre moltes coses sobre la comprensió democràtica de la història, la història des de baix, de la de la gent de classe baixa, però també sobre el silenciament de la història per interès polític.

Totes aquestes experiències em van acabar portant de nou a la meua pròpia història familiar. Així va ser com, buscant en arxius alemanys, vaig trobar la sol·licitud de matrimoni del meu pare a la màxima autoritat de les SS del 1940, el seu expedient de desnazificació del 1947 i tres actes dels anys seixanta, quan la policia de la meua ciutat natal, sense que jo en sabés res, va interrogar-lo com a testimoni en diversos processos de les SS. En les seves respostes no va revelar més del que era absolutament necessari i també va mentir unes quantes vegades dient, per exemple, que mai havia assistit a una execució en massa; i jo vaig trobar un document que demostrava el contrari.

En un llarg procés d'investigació als arxius, que encara no està tancat, va sortir a la llum que el meu pare s'havia allistat voluntàriament a les SS el 1939; que s'havia unit —voluntàriament o havent-hi estat destinat— a l'*Einsatzgruppe C* el 1941, i que el 22 de juny havia travessat amb l'estat major de l'*Einsatzgruppe* la frontera amb l'URSS d'amagat de la *Wehrmacht*, l'exèrcit d'Alemanya. Quan es van produir les primeres

Casament dels pares de Barbara Brix. Breslau (Polònia), agost del 1940. Font: Barbara Brix.

execucions massives de comunistes i jueus, es trobava a Lviv i, els dies 29 i 30 de setembre, a Kíev, on van afusellar 33.771 residents jueus de totes les edats a la vora del barranc de Babi Yar (Ucraïna).

Inicialment jo creia, o més aviat esperava, que el meu pare no hagués presenciat els assassinats, ja que havia declarat que només n'havia sentit rumors. Aviat, però, vaig assabentar-me que s'havia

“La qüestió de com i per què el meu estimat i adorat pare s'havia convertit en criminal i havia estat terriblement absent es va convertir en el tema central de la meua vida”

confirmat que, per invitació de l'oficial al comandament, havia assistit almenys a una de les execucions a Lviv.

Segons l'Institut d'Higiene de Kíev, va realitzar en aquesta institució un servei mèdic, encara pendent d'aclarir, fins a finals del 1942, quan va ser traslladat a la divisió SS *Hohenstaufen*, la qual va estar en diferents regions de França, a la Provença i a la Bretanya, on va exercir de metge. Durant el desembarcament aliat a Normandia el juny de 1944, el seu hospital va ser destruït i ell va quedar greument ferit. Després els Estats Units el van fer presoner de guerra i, finalment, quan es va retrobar amb la nostra família el 1947, ja tenia les cames amputades. Tot i que durant la desnazificació inicialment va ser classificat com a 'incurat', finalment va ser exonerat, de manera que va tornar a la vida civil i va treballar com a metge funcionari a l'administració del sistema de salut,

a la petita ciutat on vam viure, sense que ningú tornés a molestar-lo. Finalment, ja jubilat, va morir el 1980.

Podria dir que ell no parlava gairebé mai de la guerra i encara menys de les seves experiències a l'*Einsatzgruppe*, però la veritat és que jo —com vaig haver de reconèixer-me en el meu propi procés reflexiu— tampoc li vaig preguntar mai res. És cert que a l'Alemanya de la postguerra es feien ben poques preguntes sobre l'època nacionalsocialista i s'optava per un silenci feroç, però com a professora d'Història havia ensenyat sobre els autors dels crims nacionalsocialistes sense preguntar-me mai quina relació podrien tenir amb els meus pares o, fins i tot, amb mi. Mai m'ho havia plantejat, directament em veia a mi mateixa al costat 'correcte'. Els dolents eren els altres, a l'altra banda de la línia vermella. En els anys següents, la qüestió de com i per què el meu estimat i adorat

Jueus ucraïnesos cavant les seves pròpies tombes, Storow, Ucraïna, 4 juliol del 1941. Font: Bundesarchiv, Bild 183-A0706-0018-029 / [CC-BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/).

pare s'havia convertit en criminal i havia estat terriblement absent es va convertir en el tema central de la meua vida.

Per tal de donar resposta a les meves preguntes, he rebut constantment ajuda del memorial del camp de concentració de Neuengamme (Hamburg), al qual em sento molt vinculada i agraïda. Des de fa més de deu anys ofereixen seminaris per a descendents de perpetradors nazis amb l'objectiu que puguin intercanviar experiències i opinions, així com donar-se suport mútuament. Jo hi vaig anar algunes vegades i sempre van ser trobades molt productives i enriquidores. Allà vaig conèixer l'Ulrich Gantz, el pare del qual era policia i havia ordenat afusellar grups jueus dins de la *Einsatzgruppe B* (Bielorússia). El Memorial de Neuengamme sempre m'ha animat a anotar i a escriure tot el que he anat descobrint i coneixent, i a parlar-ne públicament.

Tanmateix, només he aconseguit apropar-me a reconciliar-me amb la meua herència familiar amb el projecte *Mémoire à 4 voix*. Amb aquest projecte, dos descendents de resistents francesos i dos fills d'autors de crims nacionalsocialistes alemanys

mostrem les nostres diferents històries familiars per intentar advertir tant joves com adults dels perills d'un nou feixisme. Tot va començar el 2014 al Memorial de Neuengamme, quan em vaig trobar amb la Yvonne Cossu i en Jean-Michel Gausso, els pares dels quals eren resistents francesos, i havien estat deportats al camp de Neuengamme, on van morir de gana i d'esgotament. Allà ens vam conèixer, els quatre, i vam simpatitzar ràpidament. Però el punt d'inici

del projecte va néixer d'un gest humà i generós d'en Jean-Michel Gausso. Després d'explicar-nos per primera vegada les nostres històries de família, davant d'antics presos del camp de concentració i dels seus descendents, l'Ulrich Gantz i jo esperàvem, molt nerviosos i amb sentiment de culpabilitat, la reacció del públic... Llavors, va ser el moment en què, després d'un llarg silenci, en Jean-Michel s'alçà dient que ell no ens considerava culpables pel fet que els nostres pares haguessin comès crims, de la mateixa manera que ell, fill d'un heroi, no es veia a si mateix com un heroi. Però que sentia que podíem reunir els nostres esforços per promoure junts les nostres idees d'humanitat, de tolerància i de respecte fratern. Va ser el 2017 quan vam començar a parlar de les nostres experiències davant d'estudiants en una escola i en un institut a Perpinyà. I des d'aleshores, hem dut a terme diverses sessions d'aquest projecte, *Mémoire à 4 voix*, a Suïssa, París, Lyon, Hamburg, i l'any passat, el 2020, a Barcelona. ■

Barbara Brix, Ulrich Gantz, Yvonne Cossu i Jean-Michel Gausso en una trobada del projecte franco-alemany *Mémoire à 4 voix*. Fribourg (Suïssa), gener de 2019. Font: CICAD.